

de geïnterneerde atmosfeer verschrikkelijk. De godsdienstigen en een enkele fanatieke communist hebben zich dan nog het beste gehouden. Verder ziet men mannen van 27 jaar na tien jaar internering grijs en gebroken. Stokoude mannetjes, op stokken steunend, blijken de vijftig nog niet bereikt te hebben. Er is veel onderlinge haat en nijd en de mensen van *Tanah Tinggi* zijn krankzinnigen, allen wonende in gebarrikadeerde huizen en bewapend met houten speren, die elkander naar het leven staan. Ik heb aan de geïnterneerden veel tijd gegeven, was dag en nacht voor hen te spreken en heb de gehele evacuatie met hen doorgepraat¹ –

een onvolledig rapport: van der Plas vermeldde niet dat hij, zoals hij begin '45 wèl op schrift stelde, gestuit was op 'vijandschap, onhebbelijkheid en overspanning'.² Die hadden zich het duidelijkst geuit toen hij in een eerste uiteenzetting te *Tanah Merah* de gedeporteerden in het Indonesisch had toegesproken als 'rijksgenoten' – hij was, als vóór hem Loekman Djajadiningrat in Cowra, weggehoond.

Tijdens maar ook na het bezoek van van der Plas vonden onder de gedeporteerden heftige debatten plaats – in *Tanah Merah* vond de groep die geweigerd had, betaalde arbeid ter instandhouding van Boven-Digoel te verrichten, dus geen loon had ontvangen en de officiële rantsoenen door eigen aanplant had aangevuld (de 'naturalisten'), dat men zich tegen elke evacuatie moest verzetten. Die groep was een minderheid. En hoe was verzet mogelijk? De Veldpolitie was gewapend – de evacuatie ging door. Daarbij werden de gedeporteerden (op enkelen na die in Boven-Digoel bleven) in twee groepen gesplitst: de 'onverzoenlijken', d.w.z. de Digoelisten van *Tanah Tinggi* en een aantal 'naturalisten', en de overigen. De eerste groep was kleiner dan de tweede, maar ook die tweede groep telde verscheidenen die niet van zins waren om als zij eenmaal in Australië waren gekomen, daar passief te blijven.

De eerste groep werd per schip naar Merauke gevoerd en vandaar met een tweede schip overgebracht naar het eiland Thursday dat (zie kaart II op pag. 17) tussen Australië en Nieuw-Guinea ligt – zij werd vandaar naar Mackay getransporteerd, waar zich, zoals eerder vermeld, al twee groepen Javanen bevonden. De 'onverzoenlijken' werden er in een gevangenenkamp opgesloten.

De tweede groep, ten dele met schepen, ten dele met *Catalina's* afgevoerd, kwam eveneens in eerste instantie op het eiland Thursday terecht. Vandaar werd zij in juni met een KPM-schip, de 'Both', naar

¹ Brief, 18 april 1943, van van der Plas aan van Mook. ² Van der Plas: 'Memorandum' (jan. 1945) (ARA, Coll.-van der Plas, B 4).